

תולדות העיתונות היהודית במצרים

תולדות העיתונות היהודית במצרים הוא סיפור מרתק וססגוני. ראשיתה בשנות השבעים של המאה ה-19. זמן קצר לאחר לידת העיתונות הערבית במצרים שנחשבת לעשירה ביותר במזרח התיכון.

מי יזם את ראשית העיתונות היהודית במצרים? מדובר בגרעין של בודדים המשוגרים לדבר ושל אגודות עצמיות. היא התאפיינה ברובה כעיתונות קהילתית/דתית ששמה למטרה להביא לידיעת הציבור היהודי: ענייני דת וקהילה במצרים ובגולה.

בכל זאת הניהול היה בלתי סדיר ובלתי מקצועי. הם שילמו מחיר כבד: רוב העיתונים נסגרו לאחר תקופה קצרה בשל העדר מימון כספי.

ערב מלחמת עולם העולם הראשונה גדל מספר היהודים במצרים כמעט פי 10. מששת אלפים באמצע המאה ה-19 ליותר משישים אלף יהודים. היהודים הגיעו למצרים בעיקר כדי להתפרנס מארצות ערב, פרס, יוון, תורכיה וממזרח אירופה.

ואז יהודי מצרים איבדו את לכידותו. העיתונות היהודית במצרים החלה לפרוח ובצורה שונה משאר העיתונות היהודית במזרח התיכון. יהודי מצרים הוציאו כתב עת 92 במספר. 72 מיועד לקהל היהודי וכ- 20 כתבי עת לקהל הרהב. לקהל היהודי כתבי העת יצאו לאור בשבע שפות: ערבית, עברית, צרפתית, יידיש, איטלקית, לדינו, ואף בערבית בכתב-רש"י.

ומתי החל התור הזהב של העיתונות היהודים במצרים? הצהרת בלפור בנובמבר 1917 נחשבת לנקודת מפנה בתולדות העיתונות במצרים. הדבק חיבר ביניהם: בניין הבית הלאומי, החזרת הציונות בקרב היהודים והמאבק נגד האנטישמיות. דר' אלברט מוצירי נחשב לאבן דרך בתולדות העיתונות היהודית במצרים.

הוא החליט להקים בשנת 1920 כתב עת ציוני בשם "ישראל" שנחשב לביטאון המוביל ביותר של יהודי מצרים.

בשונה מכל עיתון יהודי אחר במזרח התיכון, השבועון "ישראל" הוציא גיליוניים בשלוש שפות בו זמנית: בצרפתית: שפת הדיבור של רוב יהודי מצרים, העברית לאנשי הדת, למיעוט שידע עברית היטב ולשאר הגולים היהודים מארץ ישראל שהתורכים גירשו אותם בתחילת מלחמת העולם הראשונה, והערבית: ליהודים שהתגוררו במצרים מאות שנים וליהודי ארצות ערב שהיגרו למצרים בתחילת המאה הקודמת.

בכל זאת כל גיליון שמר על אופי מיוחד.

לדוגמא:

המהדורה בערבית: ביקשו לשלב את היהודים בחיים החברתיים, התרבותיים והפוליטיים של מצרים ואילו המהדורה הצרפתית הסתייגה ממעורבות יהודית בנושאים פוליטיים ופנים מצריים והעדיפו את החינוך והתרבות של המערב.

כעבור עשרים שנה נסגר העיתון בשנת 1939 בעיקר בשל מתנגדיו של העיתון מבית ומבחוץ. בכירי הקהילה היהודית לא אהבו במיוחד את הרוח המיליטנטית של עיתון. הם העדיפו לשמור על פרופיל נמוך בכל התחומים.

אני אתייחס לכמה נושאים שהעסיקו את העיתונות היהודים במצרים הרפורמה במוסדות והקהילה

מתוך מודעות לאדישות הציבור היהודי במצרים, לא הרפתה העיתונות היהודית מניסיונותיה לעורר את הקהילה למעורבות רבה יותר בהליך הדמוקרטי של בחירת נציגיה ומוסדותיה.

בסוף שנות השלושים והארבעים הנושא העקרי שתפס את העיתונות היהודית היה הרפורמה במוסדות הקהילה. המטרה להביא לבחירות שנתיות קבועות, בניית מערכת פיקוח על תפקיד הקהילה ולבחירת וועדים חדשים שיורכבו מכוחות צעירים ועממיים יותר.

הנה בין מה שנכתבו במאמרים:

"את מנהיגות הקהילה צריכים לנהל אנשים היכולים לתת מזמנם יותר מאשר מכספם. מה הטעם בנשיא הקהילה שאינו ממלא את תפקידו

ונעדר תקופות ארוכות? יש לדאוג שמועצת הקהילה תורכב מאנשים פעילים, מכובדים ומעורים בחיי הקהילה.

והנה עוד מאמר מערכת:

"הבה נהרוס כדי לבנות מחדש: בואו הצטרפו אלינו ונשתלט על המבצר הזה, נהרוס אותו כדי לבנות את הבית היהודי שחלונותיו פתוחים לרווחה אל הקדמה"

דרכה של העיתונות היהודית במצרים לא הייתה קלה במיוחד. גורמי פנים-קהילתיים וחיצוניים בלמו התפתחותה. ראשי מוסדות הדת ומנהיגי הקהילה היהודית לא ראו בעין יפה את העובדה שהעיתונות היהודית הפכה לבמה לניגוח הנהגת הקהילה. ראשי ההנהגה היהודית העדיפו להנמיך פרופיל ולנסות לפתור בעיותיה של הקהילה בחדרי חדרים. הם טענו עוד כי הדרישה לרפורמות במנגנון הקהילה תחליש את הנהגתה.

הניצחון המשמעותי של מעמד הביניים הושג בקהיר ב-1946 עת נבחר לנשיא הקהילה סלוואטור ציקורל והוקמה ועדה לבחינה מחדש של התקנון.

האנטישמיות והנאצים

כבר במהלך שנות השלושים והרביעים החלו להופיעו תחילת האנטישמיות במצרים עם הקמת האחים המוסלמים במצרים בסוף שנות השלושים 1928 על ידי חסן אל-בנא שקראו להוציא את הזרים מחוץ במצרים לרבות היהודים : העיתונות היהודית נאלצה להגיב על מתקפות פומביות שנשמעו נגד היהודים והיהדות ,

המאבק נגד הנאציזם בגרמניה ונגד המועדון הנאצי בקהיר: כמה ימים לאחר שהיטלר עלה לשלטון בינואר 1933.

העיתונות היהודים במצרים הפיצו הודעות מרעישות: "גרמניה תחת משטר טרור" ועל יהודי העולם לדכא את האנטישמיות ואם לא אזי

המגפה תתפשט. ופרסמו מכתב פתוח לממלא מקום ראש ממשלת מצרים ובו דרישה להוציא את המפלגה הנאצית בקהיר אל מחוץ לחוק ולגרש את מנהיגיה.

העיתונים היהודים הובילו את המאבק להטלת חרם על סחורות תוצרת גרמניה במצרים והפעילו את כובד משקלם במשפט דיבה כנגד המפלגה הנאצית במצרים והם הקימו ארגון-גג: "הליגה למאבק נגד האנטישמיות",

שנים מספר לאחר והיווסדו של ישראל התווספו לו מתחרים לאורור, לה וואה ג'ויב, לה טריביון ג'ויב, קדימה ואל-שמש.

עם ההכרזה על הקמת מדינת ישראל, העיתונות היהודית הגיעה לקצה, כאשר מצרים החליטה להוציא אל מחוץ לחוק את שני השבועונים הפוליטיים LA TRIBUNE JUIVE וא-שמש.

אני לא יכול להעלם מהעיתונים היהודים שהיו גדולי המוצאים לאור שפנו לקהל הרחב.

העיתונות ההיתולית והסטירית לא הייתה תופעה מוכרת במזרח התיכון עד להופעתו של העיתונאי היהודי המצרי, יעקב צנוע, המכונה שיח' אבו-נט'ארה (בעל המשקפיים) שהוציא לאור בסוף המאה ה-19 סדרה של עיתונים סטיריים שהיוותה תקדים בעולם הערבי. צנוע ייסד וערך שורה ארוכה של עיתונים סטיריים בשבע שפות בו זמנית, תופעה עיתונאית מעניינת כשלעצמה. במשך 25 שנה הגן יעקוב צנוע בכתב ובעל פה, על מולדתו מצרים, והוקיע את השחיתות השלטונית. הוא נצר למשפחה יהודית ממוצא איטלקי. נולד בקהיר ב-1839. כבר בגיל 12 ידע לקרוא בקוראן, בתנ"ך ובברית החדשה באנגלית. הוא התמזג בצורה מצוינת לתרבות וחיי היום יום במצרים.

נפטר באוק' 1912 ונטמן בבית הקברות היהודי בפריז

דוגמא שנייה של מוציא לאור לקהל הרחב הוא אלברט מזרחי שנחשב לגדול המו"לים היהודים שהעדיף לפרוץ את המעגל של עיתונות לקהל היהודי והעז לפנות לקהל הרחב. הוא ייסד ב-יוני 1944 את אלתסעירה (התעריפון)

שהקדיש את דפיו לענייני כלכלה וכספים ופרסם רשימה של מחירי מוצרים שבפיקוח. מספר המינויים הגיע ל-14 אלף בקרב הסוחרים ובעלי המפעלים. בספט' 1950 ייסד אלברט מזרחי בשם אשתו סול עיתון אלצראחה(האמת) יומון פוליטי . עם מהפכת הקצינים החופשיים ביולי 1952 הוא תמך בעקרונות המהפכה.

לזכותו הוא פרסם לראשונה את המנשר של הקצינים החופשיים ימים ספורים לפני המהפכה.

העיתון נסגר במאי 1954 ונחשב לאחרון העיתונים היהודים שפנו לציבור הרחב.

הייתי רוצה להקדיש כמה מילים לתופעה מעניינת אך מוכרת והיא עיתונות חוצה גבולות: כלומר שבעל העיתון או עורכו סוגר את עיתונו במקום אחד ועובר להוציאו במקום שני. כלומר עיתונות לא מתה אלא היא גוססת במקום אחד ופורחת במקום אחר. לאחר הגירוש הגדול של יהודי מצרים במבצע סיני 1956 החל להופיע סוג שונה של עיתונים למעשה: עלונים מטעם יהודי מצרים בפזורה. לא רק עיתונות אלא על פי רוח הזמן גם אתרי אינטרנט כגון הפייסבוק, וואט-סאפ : אז יש עלונים של יוצאי מצרים בפריז, בסאן פרנסיסקו, בברוקלין, באנגליה, בריו דה זאנרו, בחיפה, בת"א וברמלה. מטרת העלונים האלה היא לשמר, לחקור ולשמר את המסורת של יהודי מצרים ולהעלות זיכרונות ונוסטלגיה ואף לעודד את המחקר על יהודי מצרים.

בזכותה של לבנה כמעט רוב העיתונים היהודים במצרים עברה לספריה הלאומית לצורך סריקה. למעשה אפשר לחפש שמות של יהודים, אתרים, בתי כנסת, ספורטאים וקשר על ארץ ישראל ומצב הקהילה והרבנות באמצעות הספריה הלאומית בעיתונות היהודית במצרים .

זה עתה לבנה קיבלה ספרון מטעם בנו של ג'אק מאלח שהוא יושב ראש
יהודי מצרים באנגליה. . הנה כמה פרטים עליו אודות האבא:

Jacques MALEH בנקאי, סופר ועיתונאי יליד קהיר 1906. החל
דרכו הספרותית בכתיבת הספר Chimeres שיצא לאור בפריז בשנת
1927.. בשנת 1935 פרסם את הרומן Deux Coeurs et Dieux.
עקב קשיים כלכליים ואישיים של Lucien Sciuto, עורך השבועון
היהודי במצרים L'Aurore, MALEH החליף אתו בעריכת
השבועון. MALEH הפיח רוח חיים בשבועון בגיוס ארגון בני ברית
כדי לתמוך ולפקח על השבועון. כמו כן MALEH הפך את השבועון
לשופר של LICA :

Ligue contre L'Antisemitisme Allemand . לאחר סגירת
L'Aurore בשנת 1941, Maleh היה עורכו של כתב העת היהודי
במצרים Tassira - La Menorah והיה נציג Jewish Chronicle
הלונדוני במצרים.

עם עליית משטר הקצינים החופשיים במצרים ביולי 1952, נעצר
MALEH על ידי השליטים החדשים בתואנה שהוא איוב האומה
המצרית. הוא גורש לאנגליה בה נולד סבו. שימש עורך של ה-Jewish
Chronicle בפריז ולאחר מכן עבר למטה העיתון בלונדון וכתב לטובת
עיתונים בצרפת. MALEH הלך לעולמו בלונדון בשנת 1989.